

**K VÝUCE DĚJEPISU NA ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH V ČESKÉ
(ČESKOSLOVENSKÉ) REPUBLICE V LETECH 1989–2013***

MIROSLAV JIREČEK

Paper gives a brief chronological overview of history teaching in elementary schools in Czechoslovakia between 1989–2013 in terms of the changes that have gone through the basic curricula documents. In particular, paper focuses on the education system, school legislation of the observed period, school types and their changes. Attention is also paid to discussions on the form of the documents in educational journals.

Key words: history; school subject; Czech Republic; Czechoslovakia; primary school; elementary school; curriculum.

Úvod

Cílem příspěvku je v návaznosti na předchozí texty¹ provést stručný chronologický průřez výuky dějepisu na základních školách v České republice (do roku 1993 v Československu) v letech 1989–2013 z hlediska změn, kterými v této době prošly základní kurikulární dokumenty. Pokoušíme se zachytit také diskuse, které o podobě těchto dokumentů proběhly v našem pedagogickém tisku. Mezníky našeho zájmu tvoří sametová revoluce v listopadu roku 1989 a konec kalendářního roku 2013. I nadále zaměřujeme pozornost na základní kurikulární dokumenty vydávané na státní úrovni. Základním dokumentem pro nás zůstávají učební osnovy a plány, v polovině devadesátých let byly nahrazeny *Standardem základního vzdělávání* a z něj vycházejícími vzdělávacími programy, které byly později nahrazeny *Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání*, na jehož základě si jednotlivé školy vytvářejí vlastní školní vzdělávací programy. Příspěvek vychází zejména z dokumentů otištěných v příslušných ročnících *Věstníků* ministerstva školství, kde byly otiskovány zákonné normy z oblasti školství, a z diskusí o podobě sledovaných dokumentů, které se odehrály v pedagogických časopisech. Využíváme také některé další normy, které byly otištěny ve *Sbírcce zákonů České a Slovenské federativní republiky* (později České republiky). Předmětem našeho zájmu zůstává druhý stupeň dnešních základních

* Příspěvek vznikl s podporou projektu MUNI/A/0813/2013 Kurikulum základní školy: metodologické přístupy a empirická zjištění (KUME 2014).

¹ JIREČEK, M.: *Výuka dějepisu na školách obecných a měšťanských v Československu v letech 1918–1939 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 25, 2011, č. 1, s. 3–20; JIREČEK, M.: *K výuce dějepisu na školách obecných a měšťanských (později hlavních) v Protektorátu Čechy a Morava z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 26, 2012, č. 1, s. 123–138; JIREČEK, M.: *K výuce dějepisu na školách obecných a měšťanských v Československu v letech 1945–1948 z hlediska vývoje kurikulárních dokumentů*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 26, 2012, č. 2, s. 290–316; JIREČEK, M.: *K výuce dějepisu na školách odpovídajících dnešním základním školám v Československu v letech 1948–1989*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd 27, 2013, č. 2, s. 178–195. Tyto texty společně s dalšími texty tvoří základ disertační práce autora – JIREČEK, M.: *Vývoj vyučovacích předmětů dějepisu v letech 1918–2013*. Brno 2014 (Disertační práce na PdF MU).

škol, stranou zájmu je ponecháno dějepisné vyučování na prvním stupni těchto škol i dějepisné vyučování na školách výběrových (včetně nižšího stupně těchto škol). Sledované období je rozděleno do tří etap (1989–1995, 1995–2007, 2007–2013). Mezníky zde tvoří roky, kdy vstoupily v platnost nové kurikulární dokumenty, které zásadním způsobem změnilly podobu výuky (nejen) dějepisu na sledovaném typu školy. Na úvod každého období je věnována pozornost pohledu do školského zákonodárství a na školský systém daného období. V další části jsou chronologicky popisovány kurikulární dokumenty ovlivňující podobu výuky dějepisu na sledovaném typu školy. Pozornost je věnována zejména popisu postavení (např. časové dotace), cílů a obsahu vyučovacích předmětů dějepis. Stranou zájmu ponecháváme otázku učebnic dějepisu.

Období 1989–1995

Rok 1989 se stal významným mezníkem pro celou naši společnost včetně oblasti školství. Po revoluci byla požadována reforma celého školského systému. Přestože reformy postrádaly jednoznačné východisko v podobě ucelené vzdělávací politiky, došlo v období krátce po revoluci k realizaci řady zásadních změn, z nichž některé dnes mohou být viděny jako problematické.² Připravena byla řada materiálů zabývajících se transformací a systémovými reformami našeho vzdělávacího systému.³ Dokumenty ale většinou zůstaly pouze v proklamativní podobě.⁴ Připraven nebyl ani nový školský zákon, zákony se pouze novelizovaly, aniž by byl k dispozici celkový strategický projekt.⁵ Přechod k podmínkám pluralitní demokracie s sebou tedy přinesl problém obtížného nalézání konsensuálních řešení.⁶ Přes uvedené potíže došlo ke stanovení legislativního rámce pro naše školství. Při absenci nového školského zákona se základní normou stala novela školského zákona z roku 1984 vydaná v květnu roku 1990.⁷ Povinná školní docházka byla zkrácena na devět let (i nadále začínala v šesti letech). Základní škola měla mít devět ročníků (zachován zůstal čtyřletý nižší stupeň). V plnění povinné školní docházky v 9. ročníku ZŠ měli ale pokračovat pouze žáci, kteří po ukončení 8. ročníku ZŠ nepokračovali ve studiu na střední škole. Tam, kde nebyly podmínky pro zřízení všech devíti ročníků ZŠ, mohla být zřízena ZŠ, která neměla všechny ročníky.⁸ Umožněno bylo zřizovat školy soukromé⁹

² Viz např. SPILKOVÁ, V. et al.: *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha 2005, s. 15.

³ Viz např. TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014.

⁴ Např. dokument *Program rozvoje vzdělávací soustavy České republiky – Kvalita a odpovědnost*, vypracovaný z iniciativy MŠMT – viz např. TUPÝ, J.: *Cíle a obsahy základního vzdělávání (2. stupeň ZŠ)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 154–158; WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 43. Diskuse o podobě nového modelu výchovně vzdělávacího systému proběhla také na stránkách *Učtelských novin*, kde byla publikována řada návrhů transformačních projektů – srov. JULÍNEK, S. et al.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 40.

⁵ KALOUS, J.: *Česká vzdělávací politika*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 539.

⁶ WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 42; KALOUS, J.: *Transformace české společnosti, školství a vzdělávání po r. 1989*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 51.

⁷ *Zákon ze dne 3. května 1990, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon)*. Sbírká zákonů České a Slovenské federativní republiky, částka 30, vydaná dne 18. května 1990, s. 673–681. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=171&r=1990>. V následujících letech byla vydána řada dalších novel školského zákona z roku 1984. Nový školský zákon byl vydán až v roce 2004 (viz dále).

⁸ K podobě ZŠ blíže *Výhláška MŠMT ČR ze dne 14. června 1991. Sbírká zákonů č. 291/1991*. Sbírká zákonů České a Slovenské federativní republiky, částka 53, rozeslána dne 19. července 1991, s. 1243–1248. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=291&r=1991>.

a církevní¹⁰, obnovena byla víceletá gymnázia.¹¹ Tento fakt znamenal konec jednotné formy školy poskytující základní vzdělávání od roku 1948.

V našem školství došlo po roce 1989 k mnoha zásadním změnám. Odstraněna byla řada deformací a zásahů zavedených do našeho školského systému v období předchozích více než čtyřiceti let – školy měly být apolitické, cíle a obsah vzdělávání byly očišťovány od ideologických pasáží, zavedena byla svobodná volba školy, zrušena byla povinná výuka ruského jazyka a branné výchovy, posíleny byly počty hodin ostatních cizích jazyků, zavedena byla možnost vyučovat nepovinné náboženství, objevily se některé alternativní pedagogické koncepce a reformní iniciativy.¹² Došlo také ke změnám ve správě a samosprávě školství.¹³

Podívejme se dále na vývoj vyučovacího předmětu dějepis v tomto období. Po revoluci bylo třeba, zejména v oblasti společenskovědních předmětů, okamžitě reagovat na změněné poměry. Započalo se s hledáním cesty, jak vyučovat dějepis v demokratické společnosti.¹⁴ Pokyny ke změnám byly v období těsně po revoluci šířeny pomocí cyklostylovaných materiálů zasílaných na školy. Nedošlo k jejich otištění ve *Věstníku MŠMT* nebo v jiných publikacích informujících o legislativních normách z oblasti školství.¹⁵ Již 5. prosince 1989 byl vydán „metodický pokyn pro základní a střední školy“, kterým byla rušena výuka v duchu marxismu-leninismu. Žákům měly být v dějepise vysvětlovány zejména pojmy demokracie, dialog a tolerance. Omezena měla být hodnotící hlediska, důraz měl být kladen na faktografii.¹⁶ Doporučováno bylo dovádět dějepisné učivo pouze do roku 1945. Z výuky byly vyřazovány učebnice obsahující učivo nejnovějších dějin a další texty, o které byla opřena ideologie komunistického režimu.¹⁷ Rozvržení učiva do jednotlivých ročníků, výběr konkrétního učiva a vyučovacích forem a metod byly ponechány v kompetenci vyučujících.¹⁸ Doporučováno bylo neklasifikovat dočasně žáky 7. a 8. ročníku ZŠ, kde probíhala výuka nejnovějších dějin.¹⁹

⁹ Blíže *Vyhláška MŠMT ČR o soukromých školách ze dne 22. července 1991. Sbirka zákonů č. 353/1991. Sbirka zákonů České a Slovenské federativní republiky, částka 68, rozeslána dne 30. srpna 1991, s. 1602–1604. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=353&r=1991>.*

¹⁰ Blíže *Vyhláška MŠMT ČR a MZR ČR o zřízení a činnosti církevních škol a škol náboženských společenství. Sbirka zákonů č. 452/1991 Sb. Sbirka zákonů České a Slovenské federativní republiky, částka 86, rozeslána dne 5. listopadu 1991, s. 2110–2112. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=452&r=1991>. K soukromým a církevním školám blíže např. PRŮCHA, J.: *Nestátní školství (soukromé a církevní) v ČR*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 102–106.*

¹¹ *Viz Pokyn MŠMT ČR pro zřizování tříd gymnázií s osmiletým cyklem (dále třídy osmiletých gymnázií) a tříd gymnázií s výukou předmětů v cizím jazyce (dále dvojjazyčných tříd) v pětiletém studijním cyklu (Č.j. 25 447/90-20)*. Věstník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstva kultury České republiky 47, 1991, sešit 3, s. 8.

¹² Srov. WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 41.

¹³ Zákon č. 139/1995 Sb. – *Zákon ze dne 22. června 1995, kterým se mění a doplňuje zákon České národní rady č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění zákona č. 190/1993 Sb. a zákona č. 256/1994 Sb.* Sbirka zákonů České republiky, částka 37, rozeslána 27. července 1995, s. 1907–1916. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=138&r=1995>.

¹⁴ K obnově vyučovacího předmětu dějepis po roce 1989 viz ZWETTLER, O.: *Za obnovu vyučování dějepisu*. Historický obzor 3, 1992, č. 1, s. 28.

¹⁵ Přes značné úsilí (studium literatury i archiválií, oslovení odborníků z dané oblasti i pracovníků MŠMT) se autorovi tohoto textu nepodařilo dohledat zde uváděné cyklostylované materiály týkající se výuky dějepisu v období krátce po sametové revoluci. Uvedené informace jsou čerpány z citovaných sekundárních zdrojů.

¹⁶ JULÍNEK, S. et al.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 41.

¹⁷ Viz tamtéž.

¹⁸ HUDECOVÁ, D.: *Místo školního dějepisu v dnešní školní výuce. Konstrukce učiva českého školního dějepisu a jeho realizace v základních dokumentech*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu. Sborník ze semináře „Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole“ zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11.–12. dubna 2002*. Praha 2002, s. 23.

¹⁹ JULÍNEK, S. et al.: *Základy oborové didaktiky dějepisu*. Brno 2004, s. 41.

Návyk učitelů prezentovat učivo podle jednotných osnov a učebnic, zaručujících jednoduchý systém (jediný správný výklad), nebylo snadné měnit. Pro učitele proto byly pořádány přednáškové cykly a besedy týkající se zejména dosud tabuizovaných nebo falšovaných témat.²⁰ Doporučováno bylo využívat ve výuce dějepisu aktuální články. Přesto byli učitelé (zvyklí dosud na direktivní řízení) odkázáni bezprostředně po revoluci zejména na vlastní schopnosti. Chyběly nové učebnice, osnovy a další materiály. Někde dokonce docházelo k omezování výuky dějepisu.²¹ D. Hudecová upozorňuje, že tak byl u veřejnosti posilován dojem, že „(1) dějepis je předmět neobyčejně poplatný době a (2) jeho výuka ve školách může probíhat ve velmi redukované podobě, (3) historické vědomí není pro soudobou populaci nezbytné“.²² Odtud Hudecová vyvozuje slabé postavení dějepisu v našem školském systému v následujících letech.²³

První porevoluční učební plán a osnovy pro ZŠ vstupovaly v platnost od 1. září 1991.²⁴ V učebním plánu nebyla poprvé pro většinu ročníků stanovena pevná časová dotace pro jednotlivé vyučovací předměty. Dějepis byl určen dvě vyučovací hodiny týdně v 5. ročníku. V 6.–8. ročníku měl o časové dotaci dějepisu rozhodnout ředitel školy. Cíle předmětu byly v osnovách²⁵ stanoveny pouze stručně jako součást metodických doporučení. Osnovy konstatovaly, že „cílem předmětu je seznámit žáky s historií lidstva. Při objasňování vývoje společnosti je položen důraz především na poznávání dějin našich národů v kontextu se světovými dějinami a na vysvětlení charakteru kultury (vědy, techniky, umění), díla a odkazu významných osobností a způsobu života lidí a jejich úsilí o prosazení společenského pokroku, svobody, demokracie a lidských práv a kulturních vztahů mezi lidmi a národy.“²⁶ Kromě osvojování poznatků měly být v dějepise rozvíjeny také dovednosti a návyky žáků. Vyučování mělo vycházet z nejnovějších výsledků historické vědy, mělo být přiměřené věku a schopnostem žáků. Vyučující měli vytvářet dostatečný prostor pro samostatnou práci žáků, měli umožňovat sdělovat a obhajovat názory a stanoviska žáků. Osnovy vyzdvihovaly také potřebu rozvíjet zájem žáků o historii a hlubší poznávání regionálních dějin.²⁷

Z osnov byla odstraněna marxistická dějinná periodizace využívaná v období komunismu, její místo zaujala klasická periodizace dějin. Obsah předmětu byl v osnovách určen výčtem tematických celků rozvržených do jednotlivých ročníků. Toto rozvržení bylo pro učitele závazné, určení časových dotací pro jednotlivé tematické celky a stanovení obsahu vyučovacích hodin

²⁰ Tamtéž.

²¹ HUDECOVÁ, D.: *Místo školního dějepisu v dnešní školní výuce. Konstrukce učiva českého školního dějepisu a jeho realizace v základních dokumentech*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisu*. Sborník ze semináře „Ke koncepci výuky dějepisu a občanské výchovy na základní a střední škole“ zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11.–12. dubna 2002. Praha 2002, s. 23–24.

²² Tamtéž, s. 24.

²³ Jako problematické vidí Hudecová zejména nestanovení pevných časových dotací pro dějepis v tomto období (viz dále). Dějepis tak začal být věnován menší prostor než v předchozích obdobích. To s sebou podle Hudecové přineslo problém neaprobované výuky dějepisu (dějepis se podle jejího názoru stal předmětem na doplnění úvazku) – viz tamtéž, s. 25.

²⁴ *Učební osnovy základní školy. Dějepis 5.–8. ročník*. Praha 1991. K podobě osnov a jejich tvorbě viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 19–20.

²⁵ Osnovy neuváděly společné cíle základního vzdělávání, vymezeny nebyly ani cíle některých vyučovacích předmětů. To zřejmě souviselo s odstraněním ideologických pasáží z osnov a s teprve zahájenou diskusí o směřování vzdělávání – viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 20.

²⁶ *Učební osnovy základní školy. Dějepis 5.–8. ročník*. Praha 1991, s. 10.

²⁷ Tamtéž, s. 11.

bylo ale ponecháno plně na vyučujících. Zachován zůstal chronologický charakter dějepisného výkladu. Porovnáme-li rozvržení učiva dějepisu do jednotlivých ročníků, je ve srovnání s posledními socialistickými osnovami patrné, že došlo k posílení dějin starších a k oslabení dějin novověku a dějin doby nejnovější.²⁸

Soustavná pozornost měla být podle nových osnov věnována upevňování a systematizaci poznatků určených k trvalému osvojení (na úvod každého ročníku bylo zařazeno opakování, na závěr každého tematického celku i ročníku shrnutí). Osnovy zprostředkovaly odideologizování předmětu – zrušena byla výuka v duchu marxismu-leninismu, odstraněno bylo protežování témat preferovaných v předchozích čtyřech desítkách let. Příležitě (i když jsme si vědomi jistého zjednodušení) označili změnu obsahu společenskovědních předmětů v tomto období M. Bloudková-Dvořáková a D. Dvořák, kteří použili výraz o „nahrazování Gottwalda Masarykem“.²⁹

Pro devátý ročník ZŠ, který nebyl navštěvován všemi žáky (viz výše), byly učební plán a učební osnovy vydány již v roce 1990.³⁰ Dějepis byl v učebním plánu tohoto ročníku zařazen jako povinný předmět s dotací dvě hodiny týdně. S platností od 1. září 1993 byly pro devátý ročník ZŠ vydány nové osnovy.³¹ Dějepis byl v tomto ročníku nově zařazen pouze mezi volitelné předměty.

Přestože zůstávaly v platnosti centrální učební osnovy, došlo v tomto období k určité liberalizaci kurikula (posílení kompetencí škol při jeho tvorbě). Došlo k „uvolnění učebního plánu, rozšíření možnosti volitelných a nepovinných předmětů, uvolnění časového plánu v předmětech a poskytnutí možnosti obsadit 30 % času tématy, která zvolí učitel“.³² Učitelé tak mohli částečně upravovat kurikulum školy podle konkrétních podmínek a možností žáků. Tato liberalizace (a z ní vyplývající rozdíly mezi jednotlivými školami) ale brzy vyvolala potřebu vypracovat celostátně platné standardy.³³

Období 1995–2007

Zákonem z roku 1995³⁴ byly všechny ZŠ povinně prodlouženy na devítileté (museli je absolvovat všichni žáci, kteří nepřešli na víceletá gymnázia). První stupeň ZŠ tvořil 1.–5. ročník, druhý stupeň 6.–9. ročník (došlo tedy k prodloužení prvního stupně o jeden rok). Zachována

²⁸ To bylo umocněno tím, že 5. ročník, kde byly vyučovány dějiny pravěku a starověku, měl jako jediný osnovami zajištěnu dotaci dvě hodiny týdně (viz výše).

²⁹ BLOUDKOVÁ-DVOŘÁKOVÁ, M. – DVOŘÁK, D.: *Společenskovědní vzdělávání*. In: Spilková, V. (ed.): *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha 2005, s. 209–223.

³⁰ *Učební plán a učební osnovy přechodného 9. ročníku ZŠ*. Praha 1990.

³¹ *Učební osnovy pro přechodný devátý ročník základní školy*. Praha 1993.

³² WALTEROVÁ, E.: *Kurikulum. Proměny a trendy v mezinárodní perspektivě*. Brno 1994, s. 166.

³³ WALTEROVÁ, E.: *Proměny paradigmatu kurikulárního diskurzu*. In: Maňák, J. – Janík, T. (eds.): *Problémy kurikula základní školy*. Sborník z pracovního semináře konaného dne 22. června 2006 na Pedagogické fakultě MU. Brno 2006, s. 18.

³⁴ *Sbírka zákonů č. 138/1995. Zákon ze dne 22. června 1995, kterým se mění a doplňuje zákon č. 29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon), ve znění zákona č. 188/1988 Sb., zákona č. 171/1990 Sb., zákona č. 522/1990 Sb., zákona č. 134/1993 Sb., zákona č. 190/1993 Sb., zákona č. 331/1993 Sb., nálezu Ústavního soudu České republiky č. 49/1994 Sb. a zákona č. 256/1994 Sb., a zákona České národní rady č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění zákona České národní rady č. 31/1984 Sb., zákona České národní rady č. 390/1991 Sb. a zákona č. 190/1993 Sb.* Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky, částka 37, vydaná dne 27. července 1995, s. 1899–1906. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=138&r=1995>. Viz také *Organizace přechodu na povinnou devítiletou školní docházku v základní škole* (Čj.: 20744/95-22). *Věstník MŠMT* 51, 1995, sešit 10, s. 2–35.

zůstala povinná devítiletá školní docházka.³⁵ V souvislosti s prodloužením ZŠ z osmi na devět ročníků došlo s platností od 1. září 1995 k vydání nového doporučeného učebního plánu pro ZŠ.³⁶ Dějepis byly určeny dvě vyučovací hodiny týdně v 5. ročníku, o dotaci dějepis v 6.–9. ročníku měl rozhodnout ředitel školy. V souvislosti s prodloužením délky ZŠ byly stanoveny také nové doporučené okruhy učiva pro jednotlivé ročníky.

Zároveň byly vydány pokyny, podle kterých měl být zajištěn přechod na nový systém kurikulárních dokumentů. Pro jednotlivé úrovně vzdělávání byly vytvořeny tzv. standardy. Jednalo se o rámcové dokumenty stanovující souhrn cílů, obsah (tzv. kmenové učivo) a kompetence, které si měli žáci ve školách osvojit. Stát prostřednictvím těchto dokumentů garantoval rámec vzdělávání. Pro sledovaný typ školy byl v roce 1995 schválen *Standard základního vzdělávání*.³⁷ Na jeho základě měly být vytvářeny vzdělávací programy,³⁸ z jejichž nabídky si měly jednotlivé školy volit.³⁹ Vzdělávací programy měly nahradit dosavadní učební plány a osnovy (skončit mělo období centrálně a direktivně stanovených dokumentů).

Standard formuloval jak cíle kognitivní (znalostní), tak dovednosti, kompetence, hodnoty a postoje, kterých mělo být v průběhu základního vzdělávání dosaženo. Došlo tedy k významnému posunu v chápání cílů vzdělávání. Kmenové učivo bylo ve standardu rozčleněno do vzdělávacích oblastí a následně do vzdělávacích oborů, které nahradily tradiční vyučovací předměty. Stanoveno bylo sedm vzdělávacích oblastí. Vzdělávací obor nazvaný Historie byl společně se vzdělávacím oborem Člověk a společnost zařazen do společenskovední vzdělávací oblasti. Tato vzdělávací oblast měla zahrnovat „rozsáhlou oblast minulého i současného života lidí ve společenstvích lokálních, regionálních, národních, státních i v širších kulturně civilizačních celcích“.⁴⁰ Žáci měli v této vzdělávací oblasti získávat „vhled do hospodářských, sociálních, politických i kulturních změn v národních i světových dějinách a do jejich důsledků pro současnost i budoucnost. Poznávají principy, na nichž spočívá demokratická společnost a základy jejich politických institucí.“⁴¹ Vzdělávání ve společenskovední vzdělávací oblasti mělo mít zásadní význam pro utváření občanského a právního vědomí žáků, vysvětlován zde měl

³⁵ V tomto období došlo k decentralizaci našeho školského systému. Správa většiny škol, dosud spravovaných státem, přešla pod správu nově vznikajících krajů (zanikly školské úřady). Vedení sítě škol zřizovaných obcemi přešlo do kompetence MŠMT, zřizování a správa veřejných základních škol zůstaly na obecní úrovni – viz Zákon č. 132/2000 Sb. – Zákon ze dne 13. dubna 2000 o změně a zrušení některých zákonů souvisejících se zákonem o krajích, zákonech o obcích, zákonech o okresních úřadech a o hlavním městě Praze. Sbirka zákonů Česká republika, částka 39, vydaná dne 17. května 2000, s. 1835–1864. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=132&r=2000>; Zákon č. 284/2002 Sb. – Zákon ze dne 31. května 2002, kterým se mění zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Sbirka zákonů Česká republika, částka 102, vydaná dne 28. června 2002, s. 6040–6044. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?o=3&t=947>. K řízení školství viz také PROCHÁZKOVÁ, I.: *Řízení školství (státní správa)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 545–549.

³⁶ Viz *Organizace přechodu na povinnou devítiletou školní docházku v základní škole (Čj.: 20744/95-22)*. Věstník MŠMT 51, 1995, sešit 10, s. 2–35.

³⁷ *Standard základního vzdělávání*. Věstník MŠMT 51, 1995, sešit 9, s. 2–49.

³⁸ Ve skutečnosti vznikly některé vzdělávací programy ještě před schválením standardu. Standard byl zpracován urychleně proto, aby vymezoval „sjednocující“ kmenové učivo závazné pro všechny vznikající vzdělávací programy. Všechny vzdělávací programy kromě programů *Obecná a Občanská škola* a *Základní škola* se musely obhájit a zpětně přizpůsobit standardu – viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 43.

³⁹ Standard měl sloužit jako kritérium pro posuzování a schvalování vzdělávacích programů – viz *Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se stanovují rámcová pravidla a postup při schvalování vzdělávacích programů základní školy (Čj.: 10788/96-22)*. Věstník MŠMT 52, 1996, sešit 6, s. 8–9.

⁴⁰ *Standard základního vzdělávání*. Věstník MŠMT 51, 1995, sešit 9, s. 20.

⁴¹ Tamtéž.

být význam mravních hodnot. Za důležitý mezioborový úkol týkající se všech vzdělávacích činností bylo v této vzdělávací oblasti považováno formování vztahu k domovu a vlasti, k právu a zákonům a ke „globálním úkolům lidstva“.

Vzdělávacímu oboru Historie mělo být vyučováno v povinných předmětech minimálně 33 hodin za každý ročník 2. stupně ZŠ a minimálně 198 hodin za celý 2. stupeň ZŠ.⁴² Jednotlivé vzdělávací programy, vycházející ze standardu, nestanovovaly pro dějepis stejně jako první porevoluční osnovy pevné časové dotace (viz dále). Dějepis tak mohla být určena v porovnání s osnovami z období socialismu nižší dotace.⁴³ To bylo terčem časté kritiky ze strany učitelů, didaktiků dějepisů a historiků. Učební plány jednotlivých vzdělávacích programů sice umožňovaly zvýšení dotace předmětu o disponibilní hodiny (viz dále). Ty se ale využívaly zejména pro obory, které byly považovány za prioritní, nikoli pro dějepis.⁴⁴

Vzdělávání ve vzdělávacím oboru Historie mělo podle standardu směřovat k tomu, aby žáci „získali základní poznatky o událostech, osobnostech, procesech a jevech národních dějin v kontextu s evropským a světovým vývojem; poznali a pochopili hlavní etapy historického vývoje a vzájemné souvislosti a vztahy mezi regionálními, národními a světovými dějinami; získali základní orientaci v kulturních dějinách (politická kultura, sociální život, vzdělanost a umění) a vytvořili si vztah k duchovním a materiálním hodnotám vytvořeným v dějinném vývoji národa a lidstva, ke specifice národů a kultur a k jejich civilizačnímu přínosu; pochopili pluralitu kultur jako jeden z podstatných znaků historie s důrazem na národní dějiny jako součásti širšího evropského kulturního okruhu; získali schopnost hodnotit historické události a společenské procesy a zaujímat k nim vlastní zdůvodněná stanoviska; měli vytvořenou představu historického času; získali potřebné dovednosti pro práci s učebnicí, s přístupnějšími historickými dokumenty a literaturou“.⁴⁵ Za účelem srovnatelnosti výstupů na konci 1. stupně ZŠ a umožnění změny vzdělávacího programu po ukončení 5. ročníku (tato možnost byla významná zejména pro neúplné ZŠ) bylo specifikováno, které vzdělávací cíle mají být splněny a která část kmenového učiva má být probrána do konce 5. ročníku ZŠ.⁴⁶ Okruhy kmenového učiva, které měly být ve vzdělávacím oboru Historie probrány, byly určeny výčtem témat.⁴⁷ Dějepisné učivo mělo být podle standardu dovedeno až do současnosti. Tento požadavek, ale nebyl na mnoha školách respektován.⁴⁸ V roce 1998 došlo k doplnění *Standardu základního vzdělávání*.⁴⁹

V návaznosti na *Standard základního vzdělávání* byly v letech 1996–1997 schváleny tři vzdělávací programy pro základní vzdělávání – *Obecná a občanská škola*, *Základní škola* a *Národní škola*. Kromě nich byly v režimu pokusného ověřování povoleny také některé

⁴² Pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se stanovují rámcová pravidla a postup při schvalování vzdělávacích programů základní školy (Čj.: 10788/96-22). Věstník MŠMT 52, 1996, sešit 6, s. 8–9.

⁴³ Srov. JULÍNEK, S. et al.: *Základy oborové didaktiky dějepisů*. Brno 2004, s. 76.

⁴⁴ HUDECOVÁ, D.: *Místo školního dějepisů v dnešní školní výuce. Konstrukce učiva českého školního dějepisů a jeho realizace v základních dokumentech*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisů*. Sborník ze semináře „Ke koncepci výuky dějepisů a občanské výchovy na základní a střední škole“ zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11.–12. dubna 2002. Praha 2002, s. 25.

⁴⁵ *Standard základního vzdělávání*. Věstník MŠMT 51, 1995, sešit 9, s. 20.

⁴⁶ *Informace MŠMT ČR o schválení vzdělávacích programů (čj. 16 669/97-20)*. Věstník MŠMT 53, 1997, sešit 5, s. 21.

⁴⁷ Viz *Standard základního vzdělávání*. Věstník MŠMT 51, 1995, sešit 9, s. 21.

⁴⁸ HUDECOVÁ, D.: *Místo školního dějepisů v dnešní školní výuce. Konstrukce učiva českého školního dějepisů a jeho realizace v základních dokumentech*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisů*. Sborník ze semináře „Ke koncepci výuky dějepisů a občanské výchovy na základní a střední škole“ zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11.–12. dubna 2002. Praha 2002, s. 26.

⁴⁹ Viz *Doplnění Standardu základního vzdělávání a Standardu vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu (čj. 33 651/97-22)*. Věstník MŠMT 54, 1998, sešit 2, s. 9.

alternativní vzdělávací programy (*Česká škola waldorfského typu, Montessori*). V rámci povolených programů uplatňovaly svá specifika také některé další alternativní projekty.⁵⁰ Každá ze škol se musela přihlásit k jednomu ze vzdělávacích programů. Jednotlivé programy se lišily svým zaměřením, pojetím i prostředky k dosažení cílů stanovených standardem.

Prvními schválenými vzdělávacími programy se staly *Obecná škola* (určen pro 1. stupeň ZŠ) a na něj navazující *Občanská škola*⁵¹ (od roku 1997 měl být pro oba programy používán společný název *Obecná škola*). Vytvořeny byly v letech 1996–1997 týmem v čele s ministrem školství⁵² P. Piňhou a Z. Helusem. Program vycházel z humanistického přístupu k dítěti – centrem pozornosti měl být žák. Žáci měli ve školách využívajících tento vzdělávací program získávat vysoký stupeň obecného vzdělání s možnými prvními náznaky rozvinutí individuálních vloh a zájmů. Centrálním integrujícím předmětem měla být ve školách využívajících tento program občanská výchova. Program byl využíván asi 5 % ZŠ.

Učební plán vzdělávacího programu byl vymezen pouze rámcově, neměl být uniformně daný a jednotný. Velká pravomoc při obměňování hodinových dotací byla dána ředitelům škol. Učební plán měl umožňovat profilaci v jakémkoli oboru. Dějepis byl v tomto vzdělávacím programu zařazen mezi povinné předměty. Vyučován měl být v 6.–9. ročníku. Ředitel školy měl stanovenou minimální dotaci dějepisu (pět hodin) doplnit prohloubeným výkladem nebo navazujícím volitelným předmětem dějepisné a zeměpisné praktikum⁵³ tak, aby se vyučovalo alespoň v šesti týdenních vyučovacích hodinách.⁵⁴

Osnovy vzdělávacího programu *Občanská škola* neměly být brány jako „předpisy postupu“, měly pouze načrtnout směr a nabídnout souhrn témat. Osnovy byly deklarovány jako maximální. Dějepis měl podle vzdělávacího programu vymezovat hlavní body a úseky na ose dějin. Sledovat měl tyto výchovně-vzdělávací cíle: (1) znalost základních dat, jevů, událostí, pojmů a osobností z národní i obecné historie; (2) schopnost historické orientace v čase a prostoru.⁵⁵ Faktografie ale neměla být hlavní náplní ani smyslem dějepisu. Předmět měl „otevřít smysl pro hloubku minulosti a ozřejmit dějinnost lidské společnosti, otevřít smysl pro tradici a vyvolat ochotu v ní

⁵⁰ J. Tupý upozorňuje také na existenci některých dalších vzdělávacích programů, schválených pouze pro jednu nebo několik škol (vzdělávací programy 3+3+3, *Reálná škola*, 3+2+4). Tyto vzdělávací programy nebyly schváleny jako modelové, proto nebyly rozšířeny na další školy. Tupý k tomu konstatuje, že „MŠMT se evidentně „zaleklo“ většího počtu vzdělávacích programů a hlavně problémů, které by mohly jejich schvalování doprovázet (tj. nutnost určit skupinu expertů, která by se schvalováním kurikulárních dokumentů zabývala, možnost rozrůznění obsahu v jednotlivých dokumentech atd.)“. J. Tupý upozorňuje také na existenci podpůrných programů: *Živá škola, Zdravá škola, Step by step, Otevřené vyučování* aj. – viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014.

⁵¹ *Vzdělávací program Obecná škola. Pojetí obecné školy. Učební osnovy obecné školy*. Praha 1996; *Vzdělávací program Obecná škola – základní pedagogické dokumenty*. Věstník MŠMT 52, 1996, sešit 1, s. 26–38.

⁵² J. Tupý upozorňuje na protežování tohoto vzdělávacího programu a na znevýhodňování ostatních vzdělávacích programů ze strany ministerstva školství – viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 43.

⁵³ Cílem tohoto předmětu bylo „v přiměřené podobě prohloubení, rozšíření, procvičení a aktualizace učiva dějepisu a zeměpisu ve vybraných tematických okruzích a partitici obou povinných vyučovacích předmětů“.

⁵⁴ Stejná dotace byla pro dějepis určena také ve třídách s rozšířeným vyučováním jazykům – viz *Přehled učebních plánů vzdělávacích programů pro základní vzdělávání*. Věstník MŠMT 57, 2001, sešit 11, s. 52–53. Později byl vydán zvláštní učební plán základních škol s rozšířeným vyučováním jazykům, který měl platit na všech školách, kde bylo zavedeno rozšířené vyučování jazykům bez ohledu na využívaný vzdělávací program. Stanoveny v něm byly pouze minimální dotace dějepisu, konkrétní dotace předmětu měla být na těchto školách stejně jako v běžných ZŠ určena ředitelem školy – viz *Vzdělávací program Základní škola včetně úprav a doplňků. Doplňené vydání. Včetně osnov Ekologického přírodopisu, Osnov volitelných předmětů, Úprav a doplňků, Učebních plánů s rozšířeným vyučováním*. Praha 1998, s. 328–329.

⁵⁵ *Vzdělávací program Občanská škola. Pojetí Občanské školy. Učební osnovy Občanské školy*. Praha 1996, s. 137.

stát a předávat ji. Vedle tohoto pak ukázat vrstvení kultury, tj. ukázat, jak naší zemí a Evropou, kde žijeme, procházely hlavní proudy duchovního dění a jak určovaly tvar a styl života lidí. Tím vším nastínit kulturně dějinný kontext žité současnosti.⁵⁶ Dějepis tak měl přispívat k akulturaci žáků (dějiny měly být pochopeny jako odkaz minulých generací a rozměr současnosti). Stále se mělo poukazovat na to, co žáci znají ze svého okolí (snaha spoluvytvářet jejich sebeidentifikaci).

Dějepisné osnovy tohoto vzdělávacího programu požadovaly kombinovat výklad chronologický se strukturálním ve snaze umožnit snadnější pochopení hlavních vazeb mezi jednotlivými oblastmi života společnosti (stát, společnost, kultura). Takto koncipované osnovy sice vyžadovaly na některých místech opakování témat, tato témata se však měla vždy vykládat v jiných souvislostech.⁵⁷ Tak se mělo usnadnit vytváření představ historického času. Datace měla tvořit pouze základní schéma, důraz měl být kladen na princip exemplárnosti. Tak měly být vytvořeny faktografické a pojmové pilíře, které měly být základem k pochopení dějin jako celku na vyšších typech škol.

Základem didaktického systému dějepisu měla být podle vzdělávacího programu *Občanská škola* teorie kulturních dějin v širokém kontextu (každý historický jev měl být interpretován jako kulturní jev). Osnovy proto byly vystavěny na principu civilizačních a kulturních okruhů, důraz měl být kladen na vytváření plurality kultur. Klíčem k vytváření jejich vědomí měl být důraz položený na národní dějiny jako součást širšího (evropského a křesťanského) kulturního okruhu. Národní dějiny (včetně dějin regionálních) měly být považovány za součást základního učiva, sloužit měly jako modelové příklady pro vysvětlení světových dějin.

Hlavním nástrojem k pochopení souvislostí dějin měla být narativita předmětu. Důraz měl být proto kladen na příběh a osobnostní portrét. Dějepis měl přispívat také k vytváření jazykové kompetence žáků (schopnost učivo převyprávět, zhodnotit, zaujmout vlastní zdůvodněné stanovisko).⁵⁸ Souhrnným cílem dějepisu zahrnujícím všechny zmíněné cíle pak mělo být „vytvořit **historický horizont** žákova života a světa jeho poznání a zkušeností a tím přispět k jeho výchově jako občana demokratické společnosti, znalého svých práv i povinností, jež jsou do značné míry právě výsledkem historického vývoje. Dějepisné znalosti mu mají napomoci k celkové orientaci ve spleti kulturních, politických, sociálních i ekonomických faktů, s nimiž se během svého života postupně setkává“⁵⁹ (tučně označené zvýrazněno v orig.). Dějepisné učivo bylo ve vzdělávacím programu *Občanská škola* podrobně rozděleno do jednotlivých ročníků. Vzdělávací program nestanovoval časové dotace pro jednotlivé tematické celky či témata.

Jako druhý byl schválen vzdělávací program *Základní škola*⁶⁰ (užívalo jej přes 90 % škol). Program byl zpracován *Výzkumným ústavem pedagogickým*, svou koncepcí nejvíce připomínal dosavadní osnovy. Podle programu měli žáci v průběhu povinné školní docházky získat kvalitní základy základního moderního vzdělání. Program stanovoval cíle v oblasti poznávací, v oblasti dovedností, hodnot i kompetencí. Cíle byly konkretizovány v podobě tzv. specifických vzdělávacích cílů jednotlivých vyučovacích předmětů. Program měl být orientován na osobnost žáka, proto se měl ve vyučování vytvářet prostor pro využívání různých vzdělávacích postupů a způsobů a pro uplatňování diferencované výuky.

Dějepis byl v učebním plánu vzdělávacího programu *Základní škola* zařazen mezi povinné předměty. Vyučován měl být v 6.–9. ročníku dohromady v minimálně šesti týdenních

⁵⁶ Tamtéž, s. 56.

⁵⁷ Tamtéž, s. 136.

⁵⁸ Tamtéž, s. 137.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ *Vzdělávací program Základní škola včetně osnov Ekologického přírodopisu, Osnov volitelných předmětů, Úprav a doplňků, Učebních plánů s rozšířeným vyučováním*. Praha 1998.

vyučovacích hodinách. O přesné dotaci dějepisu v jednotlivých ročnících měl rozhodnout ředitel školy. Jako volitelný předmět mohl být v rámci tohoto programu vyučován seminář ze společenskovedních předmětů.⁶¹ Nad rámec týdenní časové dotace povinných předmětů mohly být zařazeny nepovinné předměty.⁶²

Výuka dějepisu podle vzdělávacího programu *Základní škola* „otevříták žákům pohled na hlavní období dějinného vývoje lidstva a vlastního národa, seznamuje je s významnými historickými událostmi a osobnostmi, které ovlivnily život předcházejících generací a mají význam i pro orientaci v současném společenském životě“.⁶³ Od 1. září 1998 byl tento cíl doplněn: „Hlavním posláním výuky dějepisu je stimulace občanské potřeby hledání kořenů aktuálních společenských jevů a vlastní historické identity.“⁶⁴ Vyučovací činnost učitele měla podle tohoto vzdělávacího programu vytvářet podmínky k tomu „aby žáci poznali, jak se postupně měnil způsob života lidí v nejdůležitějších epochách dějinného vývoje; aby se dovedli orientovat v kontinuitě národních dějin a v jejich významných obdobích, aby chápali smysl událostí a činů osobností, které ovlivňovaly jejich běh a společenský vývoj; aby chápali souvislosti celospolečenského dění se životem lidí vlastního regionu i souvislosti národních a světových dějin; aby se naučili zařazovat události do chronologické následnosti a vysvětlovat jejich vzájemné vztahy (příčiny, důsledky); aby měli příležitost (i s využitím poznatků ze své mimoškolní činnosti) o těchto událostech souvisle vyprávět; aby uměli výstižně charakterizovat a vysvětlovat nejdůležitější historické události a zaujímat k nim vlastní stanovisko“.⁶⁵ Ke specifickým možnostem výuky dějepisu na ZŠ mělo patřit také „formování takových postojů, jako je úcta ke kulturnímu dědictví lidstva a vlastního národa, k duchovním a materiálním výtvarům minulosti, snaha o ochranu historických a kulturních památek, smysl pro etnické, náboženské a kulturní odlišnosti jiných národů, jejich respektování, pochopení přínosu těchto národních specifik pro současný multikulturní svět, pochopení potřeby života v míru jako prvořadé potřeby a jako jediné humánní možnosti řešení současných globálních problémů lidstva“.⁶⁶

Výběr a strukturace dějepisného učiva vycházely ve vzdělávacím programu *Základní škola* z kombinace chronologického a tematického pojetí (snaha o komplexní pohled na dějiny). Důraz měl být položen „především na hlubší poznání dějin vlastního národa v kontextu s evropským a světovým vývojem, dějin kultury (vědy, techniky, způsobu života, náboženství, umění), a přínosu jednotlivých států, oblastí a civilizací pro rozvoj vzdělanosti“.⁶⁷ Žáci neměli být zatěžováni podrobnostmi (orientace na podstatné učivo určené k trvalému osvojení). Kromě pod-

⁶¹ K volitelným předmětům vzdělávacího programu *Základní škola* viz také *Volitelné předměty ve vzdělávacím programu Základní škola*. Věstník MŠMT 52, 1997, sešit 1, s. 10–18.

⁶² Pro školy s rozšířeným vyučováním jazykům platil pro vzdělávací program *Základní škola* stejný učební plán jako pro ostatní vzdělávací programy (viz výše). V rámci programu *Základní škola* byly navíc vydány modelové učební plány pro školy s rozšířeným vyučováním matematiky a přírodovědných předmětů, výtvarné výchovy, hudební výchovy, tělesné výchovy a později také informatiky a výpočetní techniky. Na těchto školách byla pro dějepis stanovena stejná minimální časová dotace jako na běžných ZŠ, o konkrétní dotaci předmětu měl také na těchto školách rozhodovat ředitel školy. Modelové učební plány měly sloužit jako ukáзка, jakým způsobem sestavit v rámci programu *Základní škola* učební plán také pro rozšířenou výuku dalších předmětů. Také v ostatních vzdělávacích programech mělo být zaváděno rozšířené vyučování uvedených předmětů v ročnících a hodinových dotacích podle modelových učebních plánů vydaných v rámci vzdělávacího programu *Základní škola*. Ostatní předměty měly být zařazovány v ročnících a hodinových dotacích podle učebních plánů příslušných vzdělávacích programů.

⁶³ *Vzdělávací program Základní škola včetně osnov Ekologického přírodopisu, Osnov volitelných předmětů, Úprav a doplňků, Učebních plánů s rozšířeným vyučováním*. Praha 1998, s. 177.

⁶⁴ Tamtéž, s. 318.

⁶⁵ Tamtéž, s. 177.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

statného učiva měli vyučující podle důležitosti, zájmu žáků a místních podmínek zvolit pro každé období téma (popř. několik témat), které měli vysvětlit hlouběji v širších vztazích a souvislostech s využitím samostatné práce žáků a poznatků z jiných předmětů a zdrojů.

Vzdělávací program *Základní škola* uváděl velice hrubé rozdělení učiva dějepisu do jednotlivých ročníků (jednalo se o pouhé doporučení). U jednotlivých tematických celků bylo stanoveno učivo, které mělo být v jejich rámci probráno, a kompetence, které zde měli žáci získat („co by měl žák umět“). Časové dotace pro jednotlivé tematické celky stanoveny nebyly. Výběr témat nebo zařazení rozšiřujícího učiva byly ponechány plně v pravomoci vyučujících. U stanovených tematických celků byly uvedeny příklady rozšiřujícího učiva. Na závěr některých tematických celků a na závěr celého dějepisného vyučování měl být zařazen výklad tematických okruhů důležitých k podrobnějšímu objasňování dané problematiky, k upevňování základních poznatků a k jejich začleňování do širších souvislostí (uvedeny byly příklady těchto okruhů).

Jako třetí byl schválen vzdělávací program *Národní škola*.⁶⁸ Program byl vytvořen v rámci *Asociace pedagogů základního školství ČR* s cílem využít zkušenosti z praxe našich škol (snaha navodit na školách tvůrčí atmosféru a změnit klima školy, připravit děti k praktickému životu v moderní společnosti; nevázat učitele žádnými metodami⁶⁹ a učebnicemi). Principy vyžadované programem měly přispět k rozvoji demokratické společnosti. Kvůli pozdnímu schválení využívalo program pouze asi pouze 1 % ZŠ.

Učební plán vzdělávacího programu byl tvořen dvěma částmi – základní a nadstavbovou. V základní části byly určeny povinné předměty a jejich minimální počty hodin. Nadstavbová část měla umožňovat rozšíření učiva základní části, diferenciaci žáků podle jejich zájmů a schopností či profilace školy, rozvoj schopností talentovaných žáků a zvýšenou individuální pomoc pro handicapované žáky. Obsahovou náplň nadstavbové části měly stanovovat jednotlivé školy, a to ve formě samostatných nebo integrovaných předmětů (integrace předmětů byla ale možná také v základní části). V nadstavbových předmětech mohly být sdružováni žáci jedné třídy, ročníku nebo více ročníků (měla se zde uplatňovat výrazná vnitřní diferenciaci na základě zájmu žáků). V rámci vzdělávacího programu bylo možné zařazovat také kurzy. Součástí vzdělávacího programu byly také dva programy, které měly postupovat celým životem školy.

Dějepis byl v učebním plánu vzdělávacího programu *Národní škola* zařazen do základní části. V 6. a 7. ročníku byl pro dějepis určen minimální počet hodin společný se zeměpisem. Oba předměty měly být v obou z těchto ročníků vyučovány minimálně tři hodiny týdně. Jako doporučení pro nadstavbovou část byly pro dějepis a zeměpis v 6. a 7. ročníku uvedeny: dějepis, zeměpis, ekonomický zeměpis a přírodopisný zeměpis. Pro 8. a 9. ročník byla učebním plánem vzdělávacího programu *Národní škola* určena pro dějepis (v těchto ročnících bez zeměpisu) minimálně jedna vyučovací hodina týdně pro oba z ročníků (později byly uváděny dvě vyučovací hodiny týdně dohromady pro dějepis a zeměpis pro oba z ročníků).⁷⁰ Jako doporučení pro nadstavbovou část byly pro 8. a 9. ročník pro dějepis uváděny: dějepis, historie významných období, historie válečných konfliktů, dějiny umění.⁷¹

Podle vzdělávacího programu *Národní škola* měli žáci v dějepise získávat „vhled do hospodářských, sociálních, politických i kulturních změn v národních i světových dějinách a do jejich

⁶⁸ *Vzdělávací program Národní škola. Vzdělávací program pro 1.–9. ročník základního vzdělávání*. Praha 1997. Dostupné z http://www.vupraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/Narodni_skola_1-9.pdf.

⁶⁹ V rámci programu byl vytvořen *Katalog forem a metod práce* (tzv. „Kafomet“), který měl být „zásobníkem“ nápadů a metodických a didaktických námětů. Mělo se jednat o „národní“ zdroj pedagogické zkušenosti.

⁷⁰ Viz *Přehled učebních plánů vzdělávacích programů pro základní vzdělávání*. Věstník MŠMT 57, 2001, sešit 11, s. 58.

⁷¹ Ve vzdělávacím programu byl blíže popsán předmět seminář k regionální vlastivědě, který byl doporučován pro nadstavbovou část 8. ročníku.

důsledků pro současnost i budoucnost. Poznají principy, na nichž spočívá demokratická společnost a základy jejích politických institucí.“⁷² Předmět měl seznamovat s významnými událostmi a osobnostmi, které byly považovány za důležité pro dobrou orientaci v životě. U žáků měly být v dějepise vytvářeny základy občanského a právního vědomí, představa historického času a postoje k historickému vývoji, souvislostem a vztahům. Předmět měl vytvářet pocit hrdosti a úcty k výtvorům minulosti a smysl pro pochopení odlišných kultur a jejich respektování (jako prvořadá byla spatřována potřeba života v míru).⁷³ Za nejdůležitější byly ve vzdělávacím programu *Národní škola* považovány cíle v oblasti postojů, schopností a dovedností. Žáci měli získat v této oblasti univerzální výbavu, která jim měla umožnit snadnější adaptaci v podmínkách rychle se měnícího světa. Cíle dějepisu byly vzdělávacím programem rozvedeny blíže pro každý ročník.

Obsah vzdělávání byl ve vzdělávacím programu *Národní škola* stanoven pomocí tzv. vzdělávacích obsahů. Jednalo se o závazné kmenové učivo. Stanovena nebyla hloubka, do které měli vyučující při probírání tohoto učiva zacházet. Kmenové učivo mohlo být rozšiřováno o další témata, doplňováno mělo být o regionální specifika. Důraz se měl klást na poznání dějin vlastního národa v kontextu se světovým a evropským vývojem. Dějepisné učivo bylo rámcově rozděleno do jednotlivých ročníků. Dějepis měl být vyučován chronologicky, časová posloupnost a rozvržení témat během roku byly ale plně v kompetenci učitelů. Nebyly stanoveny časové dotace pro jednotlivé tematické celky či témata.

Období 2007–2013

Na konci devadesátých let byla vyhlášena diskuse o otázkách našeho školství nazvaná *Výzva pro deset milionů*.⁷⁴ Výsledkem diskusí a dalších analýz se stala tzv. *Zelená kniha*,⁷⁵ ve které byla provedena komparace našeho školství s dalšími vzdělávacími systémy. Dalším důležitým mezníkem pro naše školství se v roce 1999 stalo schválení tzv. *Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice*,⁷⁶ ve které byly nastíněny hlavní úkoly vzdělávací politiky pro další období. Na základě těchto dokumentů byl v roce 2001 vydán *Národní program rozvoje vzdělávání* (tzv. *Bílá kniha*).⁷⁷ Také v tomto dokumentu byly nastíněny hlavní zásady vzdělávání pro další období.⁷⁸ V návaznosti na *Bílou knihu* byl připraven *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR*,⁷⁹ ve kterém byly načrtnuty základní směry rozvoje

⁷² *Vzdělávací program Národní škola. Vzdělávací program pro 1.–9. ročník základního vzdělávání*. Praha 1997, s. 72.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Blíže např. KALOUS, J.: *Česká vzdělávací politika*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 540; WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 44.

⁷⁵ *České vzdělání a Evropa: strategie rozvoje lidských zdrojů v České republice při vstupu do Evropské unie*. Praha 1999.

⁷⁶ *Koncepce vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v České republice*. Praha 1999. Dostupné z <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/-koncepte-vzdelavani-a-rozvoje-vzdelavaci-soustavy-v-cr-2094/>.

⁷⁷ *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: bílá kniha*. Praha 2001.

Dostupné z <http://aplikace.msmt.cz/pdf/BilaKniha.pdf>.

⁷⁸ Viz např. TUPÝ, J.: *Cíle a obsahy základního vzdělávání (2. stupeň ZŠ)*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 155; WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: *Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň*. Praha 2011, s. 45.

⁷⁹ *Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy České republiky (pro oblast předškolního, základního, středního, vyššího odborného a dalšího vzdělávání)*. Praha 2002.

Dostupné z http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_5_1.pdf. Po vydání nového školského zákona v roce 2004 byly připraveny nové *Dlouhodobé záměry vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy ČR* (2005, 2007, 2011) – k těmto dokumentům a k dalším aktuálním pedagogickým dokumentům z tohoto období viz KALOUS, J.: *Česká vzdělávací politika*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 541–542.

vzdělávací soustavy. V roce 2004 byl přijat nový školský zákon.⁸⁰ Zákon kodifikoval řadu myšlenek uváděných výše zmíněnými dokumenty. Školská soustava zůstala v základních rysech nezměněna.⁸¹

Zásadní novinkou kodifikovanou školským zákonem je zavedení dvou úrovní kurikulárních dokumentů – státní a školní. Na státní úrovni je mají tvořit *Národní program vzdělávání* (má vymezovat počáteční vzdělávání jako celek, tj. východiska, obecné záměry a požadavky – dosud ale nebyl vytvořen) a rámcové vzdělávací programy (RVP) pro jednotlivé etapy vzdělávání (vymezují závazné rámce a konkretizují požadavky pro tyto etapy). Na školní úrovni je nový systém dokumentů reprezentován tzv. školními vzdělávacími programy (ŠVP), které si musely jednotlivé školy vytvořit na základě příslušných RVP s přihlédnutím k podmínkám a potřebám konkrétních škol. Školský zákon tedy zakotvil víceúrovňovou tvorbu základních kurikulárních dokumentů. Nový systém dokumentů nahradil dosavadní učební plány a osnovy (resp. vzdělávací programy). Tvorba vlastního ŠVP umožňuje jednotlivým školám vytvořit vlastní model školy. Došlo tedy ke zvýšení autonomie a pravomocí jednotlivých škol, na druhou stranu ale také ke zvýšení jejich zodpovědnosti za kvalitu vzdělávání. Naše školství se zavedením nového systému dokumentů přiblížilo zahraničním trendům.⁸² ZŠ měly svoje ŠVP vypracovávat od roku 2005, povinně vyučovat podle nich začaly postupně od školního roku 2007/08 (od 1. a 6. ročníku).⁸³

RVP nekladou důraz na učivo, ale na výsledky vzdělávání – na jejich základě má být dosaženo všestranného rozvoje dětí nejen v oblasti kognitivní, ale také v oblasti kompetencí,⁸⁴ postojů a hodnot. Pro základní školy byl vytvořen *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (RVP ZV).⁸⁵ Dokument je výsledkem práce *Výzkumného ústavu pedagogického* a širokého týmu spolupracovníků z řad učitelů, ředitelů škol a dalších odborníků.⁸⁶ RVP ZV stanovuje doporučené soubory učiva (závazným se učivo stává na úrovni ŠVP).⁸⁷ Učivo je

⁸⁰ Zákon č. 561/2004 Sb. – Zákon ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Sbirka zákonů Česká republika, částka 190, rozeslaná dne 10. listopadu 2004, s. 10. Dostupné z <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>. K procesu tvorby a přijetí školského zákona viz WALTEROVÁ, E.: *Vývoj primární a nižší sekundární školy v českém kontextu*. In: Walterová, E. et al.: Dva světy základní školy? Úskalí přechodu z 1. na 2. stupeň. Praha 2011, s. 46.

⁸¹ K podobě základního školství v tomto období viz PRŮCHA, J.: *Současný školský systém v ČR*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 56–62; PRŮCHA, J.: *Základní a střední všeobecně vzdělávací školství v ČR*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 76–80.

⁸² Srov. např. WALTEROVÁ, E.: *Proměny paradigmatu kurikulárního diskurzu*. In: Maňák, J. – Janík, T. (eds.): *Problémy kurikula základní školy*. Sborník z pracovního semináře konaného dne 22. června 2006 na Pedagogické fakultě MU. Brno 2006, s. 20.

⁸³ Ve školách, které měly připravený svůj ŠVP, se mohlo podle těchto dokumentů vyučovat již od školního roku 2005/06 nebo 2006/07.

⁸⁴ Klíčové kompetence představují podle RVP ZV „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti“. Ke kompetencím blíže např. MAŇÁK, J.: *Kompetence ve struktuře kurikula*. In: Greger, D. – Ježková, V. (eds.): *Školní vzdělávání: Zahraniční trendy a inspirace*. Praha 2007, s. 87–101; PRŮCHA, J.: *Problém „kompetence žáků“ v didaktické teorii*. In: Vališová, A. et al.: *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha 2004, s. 263–269; PRŮCHA, J.: *Kompetence / klíčové kompetence ve školním vzdělávání*. In: Průcha, J. (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Praha 2009, s. 242–246. Ke kompetencím v dějepise viz např. BENEŠ, Z. (2008). *Klíčové kompetence a školní dějepis*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola VI. Klíčové kompetence a současný stav vzdělávání v dějepise*. Praha 2008, s. 31–40.

⁸⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 1, s. 31–105. Před schválením konečné verze RVP ZV prošel dokument dlouhým vývojem, připraveno bylo postupně několik verzí – viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014.

⁸⁶ RVP ZV je závazný také pro výuku na nižším stupni gymnázií (až do schválení školského zákona v roce 2004 se předpokládalo, že víceletá gymnázia budou mít svůj vlastní RVP).

⁸⁷ V původních verzích RVP ZV bylo učivo stanoveno jako závazné.

v RVP ZV strukturováno do jednotlivých tematických okruhů (témat, činností) a je chápáno jako prostředek k dosažení tzv. očekávaných výstupů. Očekávané výstupy představují požadované výsledky vzdělávání (na školách je ponechána volba postupů k jejich dosažení), mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné. Očekávané výstupy určené pro 2. stupeň ZŠ (na konci 9. ročníku) jsou závazné.

Základy pro zpracování ŠVP jsou v hlavních rysech stanoveny v samotném RVP ZV. Pro tvorbu ŠVP byly navíc vytvořeny manuály.⁸⁸ Národní institut dalšího vzdělávání organizoval také přípravu koordinátorů pro tvorbu ŠVP.⁸⁹ Při implementaci kurikulární reformy bylo využito také internetu – pro podporu reformy byl vytvořen metodický portál (www.rvp.cz).⁹⁰ Přesto nebyla podle V. Spilkové většina učitelů na reformu připravena.⁹¹ Čekat až budou učitelé připraveni by ale podle jejího názoru bylo přislovečným „čekáním na Godota“.

S platností od 1. září 2012 byl RVP ZV doplněn pro některé vzdělávací obory⁹² (k pojmu viz dále) o tzv. *standardsy pro základní vzdělávání*. Standardy konkretizují obsah a náročnost závazných očekávaných výstupů – stanovují minimální úroveň znalostí a dovedností, kterých by měli žáci dosáhnout na konci 1. a 2. stupně základního vzdělávání. Učitelům mají pomoci při naplňování vzdělávacích cílů, poskytovat mají oporu pro hodnocení žáků. Standardy jsou také základem pro připravované plošné zjišťování výsledků vzdělávání,⁹³ jehož celoplošné generální zkoušky proběhly na jaře let 2012 a 2013.⁹⁴

Vzdělávací obsah je v RVP ZV⁹⁵ namísto dosavadních vyučovacích předmětů rozdělen do vzdělávacích oblastí, ty jsou dále členěny do vzdělávacích oborů. Vzdělávací obor Dějepis je

⁸⁸ *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů v základním vzdělávání*. Praha 2005. Dostupné z <http://stary.rvp.cz/soubor/manual.pdf>; *Manuál pro tvorbu Školního vzdělávacího programu – vzdělávací obor dějepis*. Společenskovední předměty 5, 2005, č. 1 s. 22. K tvorbě ŠVP viz také KOŠŤÁLOVÁ, H.: *Školní vzdělávací program krok za krokem: pomocník při sestavování vlastního školního vzdělávacího programu*. Praha 2007; HARTMANOVÁ, J.: *Než začneme vytvářet ŠVP ZV*. Společenskovední předměty 5, 2006, č. 3, s. 21–23. Později byly s cílem metodicky podpořit školy při zpracování ŠVP připraveny doporučené učební osnovy pro český jazyk a literaturu, anglický jazyk a matematiku (viz [http://www.msmt.cz/vzdelavani/ucitele-zakaldnich-skol-dostali-od-ministerstva-skolstvi](http://www.msmt.cz/vzdelavani/ucitele-zakladnich-skol-dostali-od-ministerstva-skolstvi), <http://vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/03/Doporucene-ucebni-osnovy-predmetu-CJL-AJ-a-M-pro-zakladni-skolu.pdf>). To lze považovat za částečný krok zpět k jednotným osnovám – srov. TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 85.

⁸⁹ *Soubor pedagogicko-organizačních informací pro mateřské školy, základní školy, střední školy, konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a školská zařízení na školní rok 2005/2006 (č.j. 12295/2005-20)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 6, s. 35–36.

⁹⁰ *Metodický portál RVP pro podporu školské reformy*. Věstník MŠMT 62, 2006, sešit 4, s. 8.

⁹¹ SPILKOVÁ, V. et al.: *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha 2005, s. 25–26.

⁹² Standardy byly připravovány pro všechny vzdělávací obory kromě oborů Člověk a jeho svět, Tělesná výchova a Člověk a svět práce. Prozatím byly do RVP ZV zařazeny pouze standardy pro vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Matematika a její aplikace a Anglický jazyk – K problematice standardů viz TUPÝ, J.: *Tvorba kurikulárních dokumentů v České republice. Historicko-analytický pohled na přípravu kurikulárních dokumentů pro základní vzdělávání v letech 1989–2013*. Brno 2014, s. 89–92.

⁹³ *Soubor pedagogicko-organizačních informací pro mateřské školy, základní školy, střední školy, konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a školská zařízení na školní rok 2012/2013 (Č.j.: MSMT-9081/2012-20)*. Věstník MŠMT 68, 2012, sešit 6, s. 7–8.

⁹⁴ Viz *Vyhlášení programu zjišťování výsledků vzdělávání č.j. MŠMT – 4849/2012-K1: Zjišťování výsledků vzdělávání Českou školní inspekcí v roce 2012*. Věstník MŠMT 68, 2012, sešit 5, s. 21–22; *Vyhlášení programu zjišťování výsledků vzdělávání č. j. MSMT-42746/2012-210. Zjišťování výsledků vzdělávání Českou školní inspekcí ve školním roce 2012/2013*. Věstník MŠMT 68, 2012, sešit 11, s. 6.

⁹⁵ Dokument byl zanedlouho po svém vydání částečně upraven, pozornost zde věnujeme upravené verzi platné od 1. září 2005 – viz *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2005. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 10, s. 18–148.

společně se vzdělávacím oborem Výchova k občanství zařazen do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. Stanoveny jsou také nepovinné tzv. doplňující vzdělávací obory. Jednotlivé školy měly v ŠVP rozpracovat vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů do vyučovacích předmětů (z jednoho vzdělávacího oboru může být vytvořen jeden nebo více předmětů; jeden předmět může vzniknout také integrací vzdělávacího obsahu více vzdělávacích oborů). Možnost obsahové integrace je podpořena také zařazením průřezových témat.⁹⁶ Vzdělávací obsah měl být v osnovách doplněn podle potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků tak, aby byly rozvíjeny jejich klíčové kompetence.

Součástí RVP ZV je tzv. rámcový učební plán pro základní vzdělávání. Pro vzdělávací oblast *Člověk a společnost* byla v původní verzi tohoto plánu určena pro 2. stupeň ZŠ minimální časová dotace dvanáct týdenních vyučovacích hodin. S platností od 1. září 2007 (tedy od počátku školního roku, kdy se začalo podle nových kurikulárních dokumentů postupně vyučovat) došlo ke snížení minimální dotace této vzdělávací oblasti na jedenáct týdenních vyučovacích hodin.⁹⁷ Stejná minimální dotace zůstala pro tuto vzdělávací oblast zachována také od 1. září 2013, kdy vstoupila v platnost další aktualizace RVP ZV. Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů Dějepis a Výchova k občanství má být realizován pouze na 2. stupni základního vzdělávání, a to povinně ve všech ročnících. Při stanovení konkrétní časové dotace pro jednotlivé vzdělávací oblasti a obory musí být dodržena celková povinná časová dotace určená pro daný stupeň základního vzdělávání a nesmějí být překročeny minimální a maximální týdenní dotace stanovené školským zákonem pro jednotlivé ročníky. Rámcový učební plán stanovuje také disponibilní časovou dotaci. Využití této dotace v učebním plánu ŠVP je závazné. Využití disponibilní dotace je plně v kompetenci ředitele školy.

Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* má navazovat na vzdělávací oblast *Člověk a jeho svět*, vyučovanou na 1. stupni ZŠ. Přesahy této vzdělávací oblasti se mají promítat také do jiných vzdělávacích oblastí a do celého života školy, přímou vazbu mají mít zejména na společenskovední část vzdělávacího oboru Zeměpis, který je zařazen do vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*⁹⁸ (původně se uvažovalo o zařazení zeměpisu do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*).⁹⁹ Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* podle RVP ZV „v základním vzdělávání vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do života demokratické společnosti. Vzdělávání směřuje k tomu, aby žáci poznali dějinné, sociální a kulturně historické aspekty života lidí v jejich rozmanitosti, proměnlivosti a ve vzájemných souvislostech.

⁹⁶ Jedná se o okruhy aktuálních problémů, které se mají stát povinnou součástí základního vzdělávání. Průřezová témata mají procházet napříč vzdělávacími oblastmi, mají umožňovat propojení vzdělávacích obsahů jednotlivých oborů (mohou být zařazeny jako součást jednotlivých vzdělávacích oborů i jako samostatné předměty, projekty, semináře, kurzy apod.). Rozsah a způsob realizace průřezových témat stanovují jednotlivé školy ve svých ŠVP (k práci s průřezovými tématy v RVP ZV viz např. BLAHOVÁ, L.: *Jak pracovat s průřezovými tématy v RVP ZV*. Společenskovední předměty 5, 2006, č. 3, s. 19–21). V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, Environmentální výchova, Mediální výchova.

⁹⁷ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2007)*. Praha 2007. Dostupné z http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf. Snížena byla také minimální dotace některých dalších vzdělávacích oblastí. Současně ale došlo také ke zvýšení disponibilní časové dotace na 2. stupni ZŠ z 18 na 24 hodin.

⁹⁸ Zařazení vzdělávacího oboru Zeměpis do vzdělávací oblasti *Člověk a příroda* bylo ze strany didaktiků geografie často kritizováno – srov. ŘEZNIČKOVÁ, D.: *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia z pohledu geografie (1. díl)*. Geografické rozhledy 16, 2006, č. 2, s. 19–20.

⁹⁹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2005. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 10, s. 40.

Seznamuje žáky s vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy, které se promítají do každodenního života a mají vliv na utváření společenského klimatu. Zaměřuje se na utváření pozitivních občanských postojů, rozvíjí vědomí přináležetosti k evropskému civilizacímu a kulturnímu okruhu a podporuje přijetí hodnot, na nichž je současná demokratická Evropa budována. Důležitou součástí vzdělávání v dané vzdělávací oblasti je prevence rasistických, xenofobních a extrémistických postojů, výchova k toleranci a respektování lidských práv, k rovnosti mužů a žen a výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí i k ochraně uměleckých a kulturních hodnot.¹⁰⁰ Od 1. září 2013 je charakteristika vzdělávací oblasti doplněna – pasáž o přijetí hodnot, na nichž je budována současná demokratická Evropa, je doplněna slovy „včetně kolektivní obrany“; doplněno je také, že „vzdělávací oblast přispívá [...] k rozvoji finanční gramotnosti a k osvojení pravidel chování při běžných rizikových situacích i při mimořádných událostech“.¹⁰¹ Vzdělávací oblast *Člověk a společnost* má u žáků formovat „dovednosti a postoje důležité pro aktivní využívání poznatků o společnosti a mezilidských vztazích v občanském životě. Žáci se učí rozpoznávat a formulovat společenské problémy v minulosti i současnosti, zjišťovat a zpracovávat informace nutné pro jejich řešení, nacházet řešení a vyvozovat závěry, reflektovat je a aplikovat v reálných životních situacích.“¹⁰² Stanovena je řada bodů, jejichž splněním má tato vzdělávací oblast směřovat k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí.¹⁰³

Vzdělávací obor Dějepis má podle RVP ZV přinášet „základní poznatky o konání člověka v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj společnosti a promítly se do obrazu naší současnosti. Důraz je kladen především na dějiny 19. a 20. století, kde leží kořeny většiny současných společenských jevů. Významně se uplatňuje zřetel k základním hodnotám evropské civilizace. Podstatné je rozvíjet takové časové a prostorové představy i empatie, které umožňují žákům lépe proniknout k pochopení historických jevů a dějů. Žáci jsou vedeni k poznání, že historie není jen uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti. Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazení dějin regionu i dějin místních.“¹⁰⁴

Vzdělávací obor Dějepis je v RVP ZV rozdělen do osmi tematických okruhů. Pro jednotlivé tematické okruhy uvádí RVP ZV učivo a očekávané výstupy. Učivo není rozděleno do jednotlivých ročníků, což považují někteří autoři za progresivní.¹⁰⁵ RVP ZV se nezabývá

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (verze platná od 1. 9. 2013)*. Praha 2013, s. 46. Dostupné z <http://nuv.cz/file/319>.

¹⁰² *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2005. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 10, s. 40.

¹⁰³ Viz tamtéž, s. 40–41. S platností od 1. září 2013 je cílové zaměření této vzdělávací oblasti částečně upraveno – viz *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (verze platná od 1. 9. 2013)*. Praha 2013, s. 47.

¹⁰⁴ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením. Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2005. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (se změnami provedenými k 1. 9. 2005)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 10, s. 40. Další pokyny pro výuku dějepisu přinášel v tomto období „soubor pedagogicko-organizačních informací“ otiskovaný pro jednotlivé školní roky ve *Věstnicích MŠMT* – viz např. *Soubor pedagogicko-organizačních informací pro mateřské školy, základní školy, střední školy, konzervatoře, vyšší odborné školy, základní umělecké školy, jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky a školská zařízení na školní rok 2005/2006 (č.j. 12295/2005-20)*. Věstník MŠMT 61, 2005, sešit 6, s. 39–40.

¹⁰⁵ SPILKOVÁ, V. et al.: *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha 2005, s. 24.

vzájemným vztahem mezi světovými, národními a regionálními dějinami. Bezkonfliktnost v této oblasti je podle D. Hudecové pouze zdánlivá, nejasnost těchto vztahů a propagovaná výchova k multikulturnosti mohou být podle jejího názoru zdrojem značných problémů nejen historicko-didaktického rázu.¹⁰⁶

Kolem nového systému kurikulárních dokumentů se rozpoutala široká diskuse.¹⁰⁷ Na některá rizika a nedostatky upozorňovali ředitelé pilotních škol, na kterých byly nové dokumenty testovány.¹⁰⁸ Za riziko se považovalo také to, „že se vyčerpá energie napsáním dokumentu, který se stane normou nižší úrovně, a nebude ochota cokoli reálně měnit. Přičemž podstatné je měnit také metody a formy práce ve třídách, vytvářet školní komunitu a to, co je označováno jako skryté kurikulum, učinit transparentním [...]“.¹⁰⁹ Upozorňovalo se také na nebezpečí vzniku rozdílů v kvalitě jednotlivých škol poté, co si školy budou vytvářet svoje vlastní ŠVP.¹¹⁰ Za problematický se pokládal přechod mezi školami s odlišným vzdělávacím programem, upozorňovalo se také na nepřipravenost škol na reformu.¹¹¹ Přestože nebyly RVP považovány za ideální, byly pokládány za první vážný krok na cestě k reformě. D. Hudecová k tomu konstatovala: „Pravděpodobně to bude cesta křivolaká, plná pokusů a omylů – ale vykročili jsme.“¹¹²

Řada kritických připomínek a podnětů týkajících se nových kurikulárních dokumentů se objevila právě ke koncepci vyučovacího předmětu dějepis. Často diskutovanou se zejména u učitelů dějepisů a historiků stala problematika integrace předmětů, kterou reforma umožňovala.¹¹³ Jako nebezpečí byla spatřována možnost spojení dějepisů s občanskou výchovou (vzdělávací obor Výchova k občanství), na jejíž zlepšující se pozici v rámci kurikula základní školy se často poukazovalo.¹¹⁴ Upozorňovalo se i na nebezpečí, že by tomuto integrovanému předmětu mohli vyučovat učitelé občanské výchovy nekvalifikovaní pro výuku dějepisů. Varovalo se před zneužitím této možnosti pro mzdové úspory ve školství.¹¹⁵ Mezi historiky a didaktiky dějepisů vzbuzovala obavy také časová dotace předmětu.¹¹⁶ Připomínáno bylo také,

¹⁰⁶ HUDECOVÁ, D.: *Výsledky analýzy dějepisných vzdělávacích programů vybraných zemí II. Společenskovední předměty 4*, 2005, č. 4, s. 20.

¹⁰⁷ Zde se tuto diskusi pokoušíme zachytit pouze stručně – bliže viz JIREČEK, M.: *Vývoj vyučovacího předmětu dějepis v letech 1918–2013*. Brno 2014, s. 303–316 (Disertační práce na PDF MU).

¹⁰⁸ Viz WALTEROVÁ, E.: *Proměny paradigmatu kurikulárního diskurzu*. In: Maňák, J. – Janík, T. (eds.): *Problémy kurikula základní školy*. Sborník z pracovního semináře konaného dne 22. června 2006 na Pedagogické fakultě MU. Brno 2006, s. 20.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 21.

¹¹⁰ Viz např. ČORNEJ, P.: *Jak zapomenout vlastní minulost*. Lidové noviny 16, 2003, č. 252, 27. 10. 2003, s. 11.

¹¹¹ MANDELOVÁ, H.: *Z dubnového semináře Asociace učitelů dějepisů*. Společenskovední předměty 2, 2003, č. 4, s. 25.

¹¹² HUDECOVÁ, D.: *Výsledky analýzy dějepisných vzdělávacích programů vybraných zemí II. Společenskovední předměty 4*, 2005, č. 4, s. 21.

¹¹³ BENEŠ, Z.: *Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*. *Pedagogika* 55, 2005, č. 1, s. 43–44.

¹¹⁴ Srov. např. HUDECOVÁ, D.: *Místo školního dějepisů v dnešní školní výuce. Konstrukce učiva českého školního dějepisů a jeho realizace v základních dokumentech*. In: Beneš, Z. (ed.): *Historie a škola I. Otázky koncepce českého školního dějepisů*. Sborník ze semináře „Ke koncepci výuky dějepisů a občanské výchovy na základní a střední škole“ zorganizovaného MŠMT v Telči ve dnech 11.–12. dubna 2002. Praha 2002, s. 23–31; HUDECOVÁ, D.: *Rámcový vzdělávací program a výběr dějepisného učiva*. Společenskovední předměty 2, 2002, č. 2, s. 23–24; ČORNEJ, P.: *Jak zapomenout vlastní minulost*. Lidové noviny 16, 2003, č. 252, 27. 10. 2003, s. 11; MANDELOVÁ, H.: *Z dubnového semináře Asociace učitelů dějepisů*. Společenskovední předměty 2, 2003, č. 4, s. 25–26; MANDELOVÁ, H.: *Dějepis si nezaslouží diletantskou výuku*. *Právo* 13, 2003, č. 228, 29. 9. 2003, s. 37; BENEŠ, Z.: *Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*. *Pedagogika* 55, 2005, č. 1, s. 37–47.

¹¹⁵ ČORNEJ, P.: *Jak zapomenout vlastní minulost*. Lidové noviny 16, 2003, č. 252, 27. 10. 2003, s. 11.

¹¹⁶ MANDELOVÁ, H.: *Dějepis si nezaslouží diletantskou výuku*. *Právo* 13, 2003, č. 228, 29. 9. 2003, s. 37; BURSÍKOVÁ, L. – DOUŠOVÁ, J. – GLADKOVÁ, F. – KVIERENC, J. – MANDELOVÁ, H. – PAŘÍZKOVÁ, I. –

že dějepis je v RVP nedostatečně charakterizován, v čemž bylo spatřováno nebezpečí instrumentalizací a manipulací s učivem dějepisu.¹¹⁷

Reakcí historiků a didaktiků dějepisu na obavy z důsledků reformy pro vyučovací předmět dějepis se stal text *Slovo k dějepisu* profesorů Z. Beneše a P. Čorneje.¹¹⁸ Autoři zdůrazňovali význam a funkce dějepisu, otázky předmětu se podle nich dostaly do polohy, která se jim jevila jako „varující“. Také text *Slovo k dějepisu* varoval před podřizováním dějepisu Výchově k občanství. Výběr učiva do RVP ZV vznikl podle názoru autorů textu smíšením a přeformulováním dosud platných vzdělávacích programů (z nichž některé považovali za pouhou úpravu starých předlistopadových osnov). Podle jejich názoru tak byl i nadále pouze upravován překonaný a málo funkční koncept dějepisu z přelomu 19. a 20. století. Změny zaváděné reformou proto považovali za nedostatečně připravené, označovali je jako „nebezpečnou hru s kulturou národa“. Apelovali proto, aby se rozhodnutí o reformě a úpravě vyučování v oblasti *Člověk a společnost* (a také *Člověk a jeho svět*) pečlivě zvažovala. Tak mělo být zabráněno destrukci systematického humanitního vzdělávání. Autoři textu přitom připouštěli, že dějepis potřebuje reformu. Navrhovali proto zřízení odborného grémia, které by bylo složeno z odborníků zainteresovaných disciplín. Text *Slovo k dějepisu* podepsalo více než 450 historiků z vysokých škol či akademických pracovišť, učitelů dějepisu i badatelů v jiných disciplínách. Svou podporu mu vyslovilo také *Sdružení historiků ČR – Historický klub a Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*.¹¹⁹

K textu *Slovo k dějepisu* (v příspěvku došlo k změně názvu na *Slovo k historii*) se v dalším příspěvku vrátil P. Čornej.¹²⁰ Upozorňoval na aroganci ministerských úředníků, s jakou se vypořádávali s námitkami k reformě. Označil ji „závanem předlistopadové doby“. Čornej naznačil, že jedním z důvodů redukce dějepisu mohlo být zajištění uplatnění studentů pražské *Fakulty humanitních studií*, která vyučuje základům různých společenských věd (viz výše zmíněné nebezpečí neaprobované výuky dějepisu). Upozorňoval také, že bude zajímavé sledovat, která nakladatelství budou těžit z vydávání učebnic sestavených podle nových kurikulárních dokumentů. K tomu dodával že „to vše jsou ale pouhé spekulace, které lze ještě rozhojnit o domněnku, že ministerstvu vadí dějepis i z čistě alibistických důvodů. Řada státních úředníků by nepochybně uvítala, kdyby se na školách učil jediný závazný výklad minulosti a jim ubylo stížností a problémů. Humanitní obory však již svou podstatou (jsou založeny na interpretaci interpretací) něco podobného vylučují.“¹²¹

Z. Beneš v dalším textu upozorňoval k výše zmíněným obavám, že se zčásti jedná o „nedorozumění, zaviněné neinformovaností stejně jako nedůslednostmi a nepřesnostmi v textu stávajících RVP, zčásti o skutečné, byť potenciaální ohrožení integrity dějepisného vyučování jako svébytného oboru školního vzdělávání“.¹²² Upozorňoval proto na potřebu pojmového rozlišování mezi integrací (strategický cíl výuky) a kooperací (oborů v rámci vzdělávací oblasti/vzdělávacích oblastí). Nerozlišování mezi těmito pojmy viděl jako jeden z podnětů k výše

SEDMAYEROVÁ, M. – ŠMEJDA, L. – ZAJÍCOVÁ, E.: *Vyjádření účastníků vzdělávacího semináře ASUD k současným závažným problémům začlenění historie do všeobecného vzdělání*. Společenskovědní předměty 2, 2003, č. 4, s. 26–27.

¹¹⁷ BENEŠ, Z.: *Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*. Pedagogika 55, 2005, č. 1, s. 44.

¹¹⁸ BENEŠ, Z., ČORNEJ, P.: *Slovo k dějepisu*. Společenskovědní předměty 3, 2003, č. 1, s. 19–23.

¹¹⁹ Viz *Stanovisko pracovníků Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR o postavení historie ve všeobecném vzdělávání*. Společenskovědní předměty 2, 2002, č. 4, s. 31.

¹²⁰ ČORNEJ, P.: *Školní dějepis v ohrožení*. Dějiny a současnost 25, 2003, č. 6, s. 46–47.

¹²¹ Tamtéž, s. 47. K Čornejovu názoru na reformu viz také ČORNEJ, P.: *Jak zapomenout vlastní minulost*. Lidové noviny 16, 2003, č. 252, 27. 10. 2003, s. 11.

¹²² BENEŠ, Z.: *Bude, nebo nebude dějepis? Co bude a co by být mělo?* Společenskovědní předměty 3, 2003, č. 2, s. 25.

uvedeným obavám a nedorozuměním.¹²³ S odstupem času glosoval Beneš problematiku kurikulární reformy tak, že „na jedné straně panuje radost nad tím, že ze škol ‚konečně‘ zmizí osnovy a školy budou moci vyučovat ‚svobodně‘, žáci se už nebudou biflovat seznamy českých panovníků a učit se data a fakta; na druhé straně ale – často tatáž média s nedlouhým odstupem od prvně uvedených autorů – lamentují nad katastrofálními znalostmi českých žáků a studentů právě z dějepisu“.¹²⁴

Obavy z dopadů reformy na vyučovací předmět dějepis vyjadřovali také učitelé tohoto předmětu, a to zejména prostřednictvím *Asociace učitelů dějepisu*.¹²⁵ Představitelé ASUD se nevyhýbali otevřené konfrontaci s ministerstvem. Předsedkyně ASUD H. Mandelová problematiku reformy shrnovala tak, že „pokračují nepříznivé podmínky pro výuku historie z období totality. Jiné je jen to, že může učit kdokoliv (dle České školní inspekce vyučují dějepis z 25–28 % neodborníci) cokoliv (podle vlastní úvahy) a jakkoliv (didaktice věnují vysoké školy jen okrajovou pozornost) v jedné až dvou hodinách týdně.“¹²⁶ Své výhrady shrnula ASUD v prohlášení s názvem *Nechceme novou Bílou horu – tentokrát ve vzdělávání*.¹²⁷ ASUD se v prohlášení postavila proti tomu, aby byl osud dějepisné výuky ponechán v rukou vedení jednotlivých škol. Obavy autorů vyplývaly z možnosti vytvoření integrovaného předmětu (viz výše). Autoři prohlášení požadovali zachování dějepisu jako samostatného předmětu na všech všeobecně vzdělávacích školách; časovou dotaci pro dějepis ve výši minimálně dvě hodiny týdně ve všech třídách všeobecného vzdělávání (s možností jejího zvýšení); obsah dějepisu koncipovaný renomovanými historiky ve spolupráci s učiteli; ponechání dějepisu ve společné části nově koncipovaných maturit; naplnění obsahu dokumentu *Slovo k dějepisu*.¹²⁸ Prohlášení připomínalo obavy, že by výukou podle ŠVP došlo k posílení „diletantství“ (nebezpečí zvýšení neaprobovanosti učitelů) a že za vznikem nového systému dokumentů stojí v pozadí zájmy autorů a nakladatelství učebnic pro nové předměty.

Na text prohlášení a další texty ASUD reagovala tehdejší ministryně školství P. Buzková.¹²⁹ Tvzení, že by se mohl ve výuce objevit předmět, ve kterém by byl dějepis integrován s dalšími předměty, označila „v lepším případě za polopravdu, a tedy úplnou lež“. Připouštěla, že určitou integraci zavedení RVP ZV předpokládá (např. výuka některých témat probíraných dosud ve více vyučovacích předmětech), tato integrace ale podle ní neměla potlačovat jednotlivé vyučovací předměty, naopak jim měla poskytnout šanci racionálně hospodařit s časovou dotací. Obavy vyjádřené učiteli dějepisu ve zmíněném prohlášení svědčily podle Buzkové „o bídě výuky dějepisu v českých školách“ (např. tím, že byla vyjádřena obava, že učitelé nedokážou zpracovat příslušné části ŠVP). Buzková zakončila své pojednání výpadem proti ASUD, když kon-

¹²³ V souvislosti s tím Z. Beneš na jiném místě upozorňoval na nejasnosti okolo kategorií vzdělávací oblast a vyučovací předmět, ze kterých podle jeho názoru vyplývaly zmiňované obavy z integrace předmětů – viz BENEŠ, Z.: *Výzva, nebo destrukce? Česká kurikulární reforma a dějepis*. *Pedagogika* 55, 2005, č. 1, s. 37–47.

¹²⁴ Tamtéž, s. 37.

¹²⁵ MANDELOVÁ, H.: *Z dubnového semináře Asociace učitelů dějepisu*. *Společenskovědní předměty* 2, 2003, č. 4, s. 25–26; MANDELOVÁ, H.: *Dějepis si nezaslouží diletantskou výuku*. *Právo* 13, 2003, č. 228, 29. 9. 2003, s. 37; BURSÍKOVÁ, L. – DOUŠOVÁ, J. – GLADKOVÁ, F. – KVIERENC, J. – MANDELOVÁ, H. – PAŘÍZKOVÁ, I. – SEDLMAYEROVÁ, M. – ŠMEJDA, L. – ZAJÍCOVÁ, E.: *Vyjádření účastníků vzdělávacího semináře ASUD k současným závažným problémům začlenění historie do všeobecného vzdělání*. *Společenskovědní předměty* 2, 2003, č. 4, s. 26–27.

¹²⁶ MANDELOVÁ, H.: *Dějepis si nezaslouží diletantskou výuku*. *Právo* 13, 2003, č. 228, 29. 9. 2003, s. 37.

¹²⁷ *Nechceme novou Bílou horu – tentokrát ve vzdělávání. Žádáme ministryni školství, aby zabránila cílené ztrátě historického vědomí českých žáků*. (2003). Dostupné z <http://www.asud.cz/BILAHORA.HTM>.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ BUZKOVÁ, P.: *Bílá hora českého dějepisu?* *Právo* 13, 2003, č. 235, 7. 10. 2003, s. 8.

statovala: „Ovšem uznávám, přesvědčovat rady škol, ředitele a rodiče o potřebnosti dějepisu právě na té či oné škole, poskytovat učitelům podporu a asistenci při prosazování jejich předmětů, to je tvrdá a těžká práce, mnohem méně viditelná a vděčná než barvotiskové petiční akce. Přesto si dovolím paním a pánům z ASUD doporučit ke zvážení, zda by tak českému dějepisu neprospěli více a účinněji.“¹³⁰

Představitelé ASUD reagovali na text P. Buzkové požadavkem omluvy.¹³¹ Znovu připomínali, že přes námítky ministryně umožňuje RVP ZV vytvoření integrovaného předmětu. Požadovali také zveřejnění „duchovních otců“ reformy a jejich veřejné vystoupení. Závěrem konstatovali: „Nerozumíme přesunutí veškeré odpovědnosti za obsah vzdělávání na školy. Jde především o příkaz, aby si každý učitel vedle veškeré ostatní práce vytvářel sám také osnovy, což neznáme z žádné jiné země. V Evropě máme nejnižší platy, proto asi nejvíce povinností.“¹³² ASUD vydala také stanovisko k části školského zákona týkající se RVP a k samotnému RVP ZV.¹³³ Konstatovala, že stát nadále nezaručuje kvalitu vzdělávání, jelikož svou zodpovědnost přesouvá na školy. RVP ZV označila za „ohrožení historického vědomí“. ASUD upozorňovala také na nedostatečné zajištění podmínek pro reformu. Zopakována byla řada výše zmíněných výhrad týkajících se dějepisu, připojeny byly další výhrady ke koncepci předmětu v RVP ZV, ASUD formulovala řadu námitek také k celkové podobě RVP ZV.¹³⁴

P. Buzková reagovala na připomínky a stížnosti historiků a učitelů dějepisu článkem v *Učitel-ských novinách*.¹³⁵ Znovu odmítla, že by RVP vyvolávaly nebo podporovaly integraci dějepisu s dalšími předměty, odmítla, že by dějepisné učivo vyučovali neaprobovaní učitelé. Obavy historiků a učitelů dějepisu pramenily podle jejího názoru z toho, že RVP nechávají rozhodnutí o konkrétní časové dotaci dějepisu na jednotlivých školách. Strach ze snížení dotace dějepisu ve prospěch Výchovy k občanství označila jako hypotetickou obavu. Závěrem Buzková konstatovala, že „Rámcové vzdělávací programy [...] poskytují reálnou šanci, jak zřetelně zlepšit podmínky výuky dějepisu na základních i středních školách, a já odmítám tuto šanci obětovat. Odmítám ve jménu boje za výchovu samostatně a kriticky uvažujících lidí považovat ředitele, učitele a členy Rady škol za soubor snadno manipulovatelných, nesvéprávných a jednou pro vždy nezpůsobitelných jedinců, za které bych proto měla či dokonce musela rozhodovat. Ne, to podle mého názoru není alibismus, to pouze znamená, že mám mnohem větší důvěru v soudnost učitelů a ředitelů škol a ve faktické společenské postavení dějepisu, než mají zmínění páni profesori historie a funkcionáři ASUDu.“¹³⁶ Také ředitel VÚP J. Jeřábek označil stanoviska ASUD za pouhý nedorozumění nebo nepochopení záměru.¹³⁷ Jako nemožné viděl Jeřábek zvyšovat donekonečna časovou dotaci škol, proto uváděl: „Ať se to komu líbí nebo ne, časem budeme muset jít cestou rozumné, účelné integrace.“¹³⁸

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ *Učitelé dějepisu chtějí od Buzkové omluvu*. Právo 13, 2003, č. 247, 21. 10. 2003, s. 2.

¹³² Tamtéž. Stanoviska ASUD k problematice vyjádřila její předsedkyně H. Mandelová také v rozhovoru pro deník *Právo* – viz LÁTKOVÁ, Z.: *Neměli bychom si plést Palacha s Opletalem*. Právo 13, 2003, č. 267, 14. 11. 2003, s. 6.

¹³³ *Stanovisko ASUDu k části školského zákona (RVP) (schváleno 17. dubna 2004)*. Dostupné z <http://www.asud.cz/KRVP3.HTM>; *Výjádření ASUD k 3. verzi RVP ZV a předmětu dějepisu pro VÚP a MŠMT (schváleno 17. dubna 2004)*. Dostupné z <http://www.asud.cz/KRVP3.HTM>.

¹³⁴ Viz tamtéž.

¹³⁵ BUZKOVÁ, P.: *Milé čtenářky a čtenáři Učitelských novin*. Učitelské noviny 106, 2003, č. 38, s. 4–5.

¹³⁶ Tamtéž, s. 5.

¹³⁷ ŠTEFFLOVÁ, J.: *Zmizí dějepis z našich škol?* Učitelské noviny 106, 2003, č. 34, s. 8–9.

¹³⁸ Tamtéž, s. 9.

Na stížnosti ASUD reagoval v nevybíravém tónu také poradce ministryně školství M. Profant, který dementoval informace o vzniku integrovaného předmětu.¹³⁹ Strach z integrace předmětů viděl jako příležitost pro „dějepisářské asociace“, „jak prokazovat halasným, spravedlivým rozhořčením svoje angažmá a nezbytnost“.¹⁴⁰ Profant se ohrazoval také proti obavám ze snížení dotace dějepisu ve prospěch Výchovy k občanství. Proti Profantovu textu se opět ohradili členové výboru ASUD.¹⁴¹ Znovu zopakovali řadu výhrad k plánované reformě.

Na obranu dějepisu vystoupilo také *Sdružení historiků ČR* v rámci *Petice 17. listopadu 2003* (*Prohlášení Sdružení historiků ČR k ohrožení výuky dějepisu v ČR*).¹⁴² Autoři petice zdůrazňovali význam vyučování dějepisu, vyjadřovali obavy z jeho redukce. Přípravovaná koncepce podle jejich názoru podřizovala dějepis primárně politickovýchovným záměrům a potlačovala jeho naukovou složku. Bylo konstatováno, že „ve svých důsledcích by toto opatření, které se neosvědčilo v žádném evropském státě, přineslo pěstování prezentistického, aktualizacího a momentálním politickým zájmům podléhajícího výkladu dějin a ztrátu svébytného charakteru dějepisného vyučování. Zatím u nás k něčemu podobnému došlo jen za nacistické okupace a v některých fázích komunistické totality.“¹⁴³

Diskuse o podobě vyučovacího předmětu dějepis v rámci nového systému kurikulárních dokumentů proběhla také v běžném tisku. Někteří autoři se postavili na stranu učitelů dějepisu a historiků,¹⁴⁴ někteří na stranu ministerstva.¹⁴⁵

Některé obavy historiků a učitelů dějepisu se mohou zpětně jevit jako přehnané či neopodstatněné. Ukazuje se, že dějepis patrně zůstal na ZŠ vyučován i nadále jako samostatný předmět.¹⁴⁶ Podle inspektorky *České školní inspekce* O. Drápalové neutrpěla ani jeho časová dotace.¹⁴⁷ Přesto je zpětně třeba zájem historiků a učitelů dějepisu o předmět ocenit. Veřejně vystoupili a postavili se za předmět, který podle jejich názoru plní nezastupitelnou funkci a jehož ohrožení v rámci reformy pociťovali. Řada jejich připomínek neztratila nic na své aktuálnosti a může se do budoucna brát jako východisko pro případné další reformní kroky. Koneckonců diskuse zainteresovaných činitelů by měla být základem každé připravované reformy. To, že zde takováto kritická diskuse proběhla, je možné vidět pouze jako pokrok a východisko pro další případné změny (jen stěží si lze představit takto otevřenou diskusi mezi představiteli státní správy na jedné straně a učiteli dějepisu a historiky na straně druhé před rokem 1989). Na druhou stranu ne celou diskusi je možné hodnotit pozitivně – často se zvrhla v osobní invektivy, a to jak ze strany učitelů, tak ze strany ministerstva.

Na úplný závěr si můžeme položit otázku, jaký bude další vývoj vyučovacího předmětu dějepis. Vydá se naše školství cestou další liberalizace kurikula, nebo zpět k větší normativnosti?

¹³⁹ PROFANT, M.: *Měli by se učitelé dějepisu obávat rámcových vzdělávacích programů?* Společenskovední předměty 4, 2004, č. 2, s. 20–22.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 21.

¹⁴¹ Viz MANDELOVÁ, H.: *Dějepisný hrách na ministerskou zed'*. Společenskovední předměty 4, 2005, č. 4, s. 21–24.

¹⁴² *Petice 17. listopadu 2003. Prohlášení Sdružení historiků ČR k ohrožení výuky dějepisu v ČR*. Dostupné z <http://www.asud.cz/petice.htm>.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ KAISER, D.: *Historici si zaslouží podporu. Plán Petry Buzkové omezit výuku dějepisu je nebezpečný*. Lidové noviny 16, 2003, č. 245, 18. 10. 2003, s. 10; *České společnosti hrozí ztráta historického vědomí*. Haló noviny 13, 2003, č. 242, 15. 10. 2003, s. 3.

¹⁴⁵ FEŘTEK, T.: *Nerušte dějepis, zrušte dějepisáře!* Reflex 14, 2003, č. 43, 23. 10. 2003, 14.

¹⁴⁶ Cílem příspěvku není zjištění, zda na některých školách došlo k integraci dějepisu s dalšími předměty, případně jak často je dějepis vyučován v rámci integrovaných předmětů.

¹⁴⁷ Viz DRÁPALOVÁ, O.: *Výuka dějepisu v současnosti a pozice tohoto předmětu v RVP*. In: Šustová, M. (ed.): *Dějiny ve škole – škola v dějinách*. Historia scholastica, sv. I. Praha 2010, s. 25–30.

To je otázka, na kterou v současnosti nedokážeme odpovědět. Můžeme pouze konstatovat, že to bude jistě cesta dalšího hledání, na které bude třeba vyhnout se neuváženým zásahům, využívat zkušenosti pedagogického a oborově didaktického výzkumu, zkušenosti ze zahraničí (to ale neznamená slepě přebírat zahraniční normy) a v neposlední řadě využívat také zkušenosti z dosavadního vývoje vyučovacího předmětu dějepis. Doufejme, že příští změna kurikula (nejen dějepisu) bude změnou promyšlenou, vycházející ze širokého společenského konsenzu, se kterou budou učitelé dobře seznámeni a budou na ni dobře připraveni.¹⁴⁸ Vyučovacímu předmětu dějepis patrně nejvíce škodí neuvážené změny vycházející ze společenských zvrátů, případně nutková potřeba dělat reformu „pro reformu“, aniž by bylo jasné, co je vlastně cílem chystaných změn.

Závěr

Pokusili jsme se podat stručný chronologický nástin vývoje vyučovacího předmětu dějepis na základních školách v období let 1989–2013. Po revoluci v roce 1989 byl dějepis zbaven ideologických pasáží, které deformovaly jeho podobu v předchozích čtyřech desítkách let. Započata byla cesta hledání, jak vyučovat dějepis v demokratické společnosti. První porevoluční osnovy dějepisu byly vydány v roce 1991. Ty byly nahrazeny *Standardem základního vzdělávání* z roku 1995 a z něj vycházejícími vzdělávacími programy. Popsali jsme tři nejvýznamnější vzdělávací programy (*Obecná a občanská škola, Základní škola, Národní škola*). Podoba předmětu na jednotlivých školách byla v tomto období diverzifikována v závislosti na zvoleném vzdělávacím programu. Jednotlivé školy získaly určitou svobodu v podobě volby kurikula školy. Z toho vyplývala jistá odlišnost podoby výuky (nejen) dějepisu na jednotlivých školách. Tyto trendy byly potvrzeny a výrazně posíleny po roce 2007, kdy začaly školy postupně přecházet na vyučování podle vlastních školních vzdělávacích programů, které si vytvářejí na základě centrálně stanovených rámcových vzdělávacích programů.

Summary

Teaching of History in Primary Schools in the Czech (Czechoslovak) Republic from 1918 to 2013

The paper gives a brief chronological outline of the basic curriculum documents of history teaching, according to which history was taught in primary schools in the years 1989–2013. It describes the development of the first post-revolutionary curriculum over the Standard of Primary Education and the resulting educational programs up to the Framework Educational Programme for Primary Education, according to which individual schools create their own educational programs. The paper also tries to capture the discussion on these documents that took place in our pedagogical press.

¹⁴⁸ Srov. ŠTECH, S.: *Když je kurikulární reforma evidence-less*. Pedagogická orientace 23, 2013, č. 5, s. 615–633; JANÍK, T.: *Od reformy kurikula k produktivní kultuře vyučování a učení*. Pedagogická orientace 23, 2013, č. 5, s. 634–663.